

INHOUD

Den Haag	7
Brussel	13
Parijs	16
Nice	22
Genua	30
Florence	34
Rome	45
Napels	57
Venetië	66
München	71
Dresden	78
De Steeg	81

DEN HAAG

De meesten van ons denken, misschien niet onverstandig, dat we ons leven heel aardig kunnen vormgeven. Natuurlijk, er zijn dingen waarop we geen greep hebben – ziekte, ongelukken, een reorganisatie op het werk, een verregende vakantie – maar wanneer we positief blijven, moed houden, ons ten volle inzetten, dan kunnen we best een mooi en voldaan bestaan leiden. En de kans is groot, zowel in ons persoonlijke als ons maatschappelijke leven, dat wie goed doet, goed ontmoet.

Waarom zouden we dan Louis Couperus lezen? Hij is zo negatief, zo somber, en hij heeft het altijd over het noodlot – een veelgelezen boek van hem draagt dat woord zelfs als titel. Het zal wel iets van die tijd zijn geweest, dat depressieve gedoe, maar nu leven we in een wereld waarin we prestaties verwachten, waarin zoveel welvaart is dat we ons deel daarvan kunnen krijgen als we onze kansen maar grijpen. We geloven, uiteraard tot op zekere hoogte, in de maakbare mens.

Dat lijkt Couperus op het eerste gezicht niet te doen. Zijn helden gaan reddeloos ten onder. Eline Vere, zij het onbedoeld, doodt zichzelf, resident Van Oudijk verliest alles en Alexander de Grote sterft nadat hij alles verloren heeft. Wellicht deden ze iets verkeerd, zetten ze niet door, of ze waren gewoon dom bezig. Hadden ze het anders

aangepakt, dan zouden ze mogelijk succes hebben ge-oogst. Of is dat een vreemde gedachte? Is ons leven niet grotendeels de optelsom van onze eigen keuzes?

Minder algemeen bekend is dat Couperus ook oog had voor mooie dingen: beeldhouwkunst, knappe mannen en vrouwen, eten en drinken, oude steden, ruïnes, landschappen. Hij waardeerde liefde, vriendschap, het contact met vreemden. Hij had een opgewekte, optimistische kant. Hoe zit dat dan met dat noodlot? Het kan wat hypocriet overkomen: schrijven over de ellendige mens, voor wie het geluk niet is weggelegd, en ondertussen flanereren in zijn onberispelijk deftige kleren, liefst onder de mediterrane zon. Je zou haast denken dat Couperus overdreef in zijn boeken, zich aanstelde, misschien omdat dat lekker dramatische verhalen opleverde; gewichtigdoenerij schijnt in 'de literatuur' nu eenmaal meer aanzien te hebben dan positieve verhalen, die je dan ook vrijwel nooit tegenkomt. Maar waarom zouden we Couperus nog lezen in de eenentwintigste eeuw?

Wat is dat eeuwige noodlot bij hem, en hoe valt dit te rijmen met genieten van het leven?

Ik ben in Den Haag, waar Couperus op 10 juni 1863 werd geboren en ongeveer de helft van zijn leven woonde. Honderden keren heb ik bij de Koninklijke Bibliotheek zijn befaamde woorden over zijn geboortestad gelezen: 'Zo ik iets ben, ben ik een Hagenaar.' Geweldig voor een stad dat een groot schrijver zoiets beweert, en geweldig dat zij het iedereen laat lezen en de schrijver op die manier eert. Toch heb ik mijn bedenkingen bij deze woorden. Alleen al de volgende zin van het feuilleton uit 1915 relateert de liefdesverklaring enigszins: Couperus kende Nederland

verder amper. Duidelijker blijkt zijn eigen ambivalentie uit tal van boeken en brieven. Zo schetste hij Den Haag in 1896 voor een vriendin: ‘Lage grauwe luchten hangen over stille, eenzame straten, waarin enkele schichtige mensen, verlegen met hun handen, somber voortstappen. Een enkele agent, hier en daar, de handen op de rug, bewaart de orde, die niemand denkt te verstoren. Want het hollende paard, dat geen kwaad zou doen, is zelfs niet te vinden. [...] Het wordt om idioot te worden...’

Couperus hield van vertier, levendigheid, grandeur, en daar was in Den Haag, voor hem, te weinig van. Desondanks had hij een zwak voor de stad. Tot zijn negende had hij er een gelukkige jeugd beleefd. Hij was een nakomertje in een gezin van elf kinderen, van wie drie zusjes kort voor zijn geboorte waren overleden – naar gewoonte werd hij naar hen (alle drie) vernoemd. Van nature lijkt hij al een zachtaardige, sensitieve, introverte jongen te zijn geweest. Door het leeftijdsverschil met zijn broers en zussen zal zijn eenzelligheid zijn versterkt. Zijn jong gepensioneerde vader, John Ricus, had in Nederlands-Indië als jurist hoge functies vervuld, als laatste in het Hooggerechtshof. Zijn moeder was, mede door het verlies van de drie dochters, erg aan hem gehecht, en hij aan haar. Dankzij zijn rijke familie had Louis alle weelde die hij zich maar wensen kon.

In 1872 keerde het gezin terug naar Indië, omdat John Ricus zijn twee oudste zonen, na hun ambtenarenopleiding in Delft, aan een goede functie in de kolonie wilde helpen. Dat was de enige ambitie die telde in de familie. Couperus herinnerde zich later dat hij zich voelde als een jong plantje dat uit de grond werd getrokken en daarna nooit meer ergens kon wortelen. In Batavia (nu Jakar-

ta) was het leven evenwel nog luxer dan in Den Haag. Op het immense Koningsplein – nu, ironisch genoeg, het Vrijheidsplein met het Nationaal Monument dat herinnert aan de onafhankelijkheidsstrijd tegen Nederland – betrok het gezin een kolossale villa, met tientallen bedienden. Louis maakte de lagere school af en begon op de hbs, waar hij de klassieke mythologie ontdekte en verliefd werd op de Klassieke Oudheid.

Na ruim vijf jaar keerden zijn ouders alleen met Louis terug naar Den Haag. Daar voelde hij zich niet gelukkig. Hij miste het warme klimaat, het royale huis met de parkachtige tuin, de vele bedienden, de vrijheid, de lichtheid. Alles in Den Haag scheen hem zwaar. Op de hbs mislukte hij volkomen. Hij bleef twee keer zitten in de derde klas doordat hij niet gemotiveerd was en slecht in exacte vakken. Zijn docent Nederlands, de latere hoogleraar Jan ten Brink, zag een literair genie in hem en stelde voor dat Louis van school ging en privélessen bij hem nam. Aarzelend stemde John Ricus in; een bestuursfunctie was nu bekeken, maar Louis zou dan tenminste een diploma en een acte Nederlands behalen. Hij moet hebben ingezien dat zijn zoon niet geschikt was voor het bestuur. Het is de vraag of hij eveneens doorzag dat zijn jongste kind net zo incapabel was voor het onderwijs. Dat was ook niet de ambitie van Louis; hij wilde schrijven. Bij Ten Brink thuis leerde hij buitengewoon veel over literatuur en werd hij extra geprikkeld om te gaan dichten. John Ricus gaf hem hiervoor een toelage. Ontelbare uren hing Louis aan de lippen van zijn docent, die hem uitputtend vertelde over binnenlandse en buitenlandse literatuur. In 1886 behaalde hij zijn onderwijsakte met lof.

Twee dichtbundels die in deze jaren verschenen, wa-

ren geen groot succes, maar toen schreef Couperus, nog geen vijftientig jaar oud, in krap een half jaar *Eline Vere* (1889). Het verscheen in feuilletonvorm in de krant en is altijd zijn bekendste boek gebleven. Hij was op slag beroemd. De roman gaat over een jonge, aantrekkelijke Haagse vrouw die er maar niet in slaagt gelukkig te zijn. Er is heel wat geschreven over wat haar ondergang veroorzaakt, maar niemand heeft een sluitend antwoord kunnen geven. Eline vindt haar familie en vrienden veelal burgerlijk en wil zelf een leven met passie, kunst, reizen. Ligt het aan het saaie Den Haag?

Maar haar genen lijken ook een rol te spelen. Eline is van nature nerveus, zwak, somber, en daartegenover intens, hartstochtelijk, artistiek, kortom: roekeloos romantisch. Ze fantaseert over een relatie met de bekende bariton Fabrice, maar ontdekt later dat hij onaantrekkelijk is. Ze verlooft zich met de brave, betrouwbare Otto, om na een korte, mooie periode met hem te breken, omdat ze niet van hem houdt en denkt dat iets haar tegenwerkt. Haar cynische neef Vincent heeft haar wijsgemaakt dat de mens zijn leven niet kan sturen; alles wordt bepaald door onze genen en omstandigheden. Eline twijfelt en zoekt, steeds wanhopiger. Zou je, als het je echt niet lukt om de somberheid te verdrijven, dan niet beter vluchten, letterlijk, naar een andere plek? Dat doet Eline. Ze gaat naar een oom en tante in Brussel om tot rust te komen.

Terwijl ik mijmer over haar en over Couperus – zijn werk en leven zijn ook in mijn gedachten onlosmakelijk met elkaar vervlochten – dringt het tot me door dat ik op reis moet. In Den Haag vond Couperus zijn bestemming niet, Eline vindt die daar evenmin, en ook ik zal haar hier niet vinden. De Archipelbuurt, waar hij woonde en

waar ook Eline woont, komt, hoe prachtig ook, zeker in dit milde voorjaarsweer, op mij over als een wat ondoorgroendelijke omgeving, die mij van alles prijsgeeft, of beter gezegd mij van alles laat indenken, maar die mij niet dicht genoeg bij het geheim van Couperus brengt.

BRUSSEL

Ik reis naar Brussel, met de trein, net als Couperus – hij heeft de nodige keren, tot zijn genoegen, in een ‘automobiel’ gereden, en hij heeft vliegtuigen gezien, maar reizen deed hij meestal, en veel, per trein, met stoomlocomotieven nog. Hij ‘woonde’ in de grauwe, natte winter van 1898-1899 bijna drie maanden in een pension aan Rue de Joncker 23. Ik schrik wanneer ik het wat onooglijke pand zie en het is of ik de somberheid van het weer dat Couperus zo verfoeide kan voelen – als ik tenminste bij het goede huis sta en de nummering niet is veranderd, iets wat, zoals wel meer dingen, de literaire toerist soms kan misleiden.

Couperus voltooide hier *Fidessa* (1899), een sprookje over een nimf die leert wat het is om mens te zijn. En dat is: liefhebben bezorgt pijn, maar is niettemin het waardevolste wat er bestaat. Mensen leven verkeerd door tegen elkaar te strijden en niet van elkaar te houden. Leven voor datgene waar je zelf van geniet, is niet genoeg; de liefde van en voor anderen is onmisbaar. In het sprookje gaat het om een geestelijke, niet-zinnelijke liefde, en om trouw aan je geliefde (*Fidessa* betekent trouw).

Ik kijk nog eens naar het huis en bedenk dat Couperus hier verbleef met Elisabeth, zijn vrouw. Zij was zijn achternicht. Ze kenden elkaar al van kleins af aan, al zagen

ze elkaar soms jaren niet – Elisabeth groeide op in Indië. Toen ze na de dood van haar vader in Den Haag bij haar grootouders kwam wonen, de oom en tante van Couperus, verdiepte hun vriendschap zich. In de periode van *Eline Vere* las hij haar (en haar vriendin en zijn vriend Gerrit Jäger, een droefgeestige homoseksuele jongeman die zich in 1894 van het leven beroofde) elke dag voor wat hij die dag geschreven had. Elisabeth was bijzonder intelligent en literair aangelegd en bouwde een geestelijke band op met Couperus die hij daarna nooit meer zo sterk met iemand heeft gehad. Ze was geen aantrekkelijke, maar wel een charmante vrouw, met een mooie ziel, vond hij.

Eline Vere is alleen in Brussel, althans in geestelijke zin. Ze is er net zo ongelukkig als thuis. Ze ontmoet Vincents vriend, de sympathieke Amerikaan St. Clare, die vast gelooft dat we ons leven kunnen beheersen, dat we een vrije wil hebben. Als Eline later zijn huwelijksaanzoek afwijst, kan hij haar echter niet overtuigen. Ook wanneer ze na haar tijd in Brussel gaat reizen, vindt ze geen geluk of verzachting. Zonder grote illusies komt ze terug naar Den Haag. ‘Ze wenste nu rust en kalmte, zij smachtte naar een lange, doffe sluimering, zonder dromen en zonder leed.’

Valt het te begrijpen dat iemand zo teleurgesteld is in het leven dat hij slechts geen pijn wil voelen, zonder verder enige genoegens of voldoening? Kun je niet met weinig tevreden zijn, zelfs al is dit veel minder dan je eigenlijk zou willen? Eline doet er wellicht goed aan in Den Haag, onder familie en vrienden, een rustig, bescheiden leven te leiden, zonder te verlangen, letterlijk of figuurlijk, naar Parijs, in de late negentiende eeuw de

wervelende culturele hoofdstad van de wereld.

Couperus, in 1890 ongeveer net zo triest en desperaat als Eline, deed dat wel: hij liet Den Haag achter zich, voorgoed als het aan hem lag, en verhuisde naar Parijs.